

УДК: 327(470+571)

Примљено:

15. октобар 2008.

Прихваћено:

21. новембар 2008.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година IV, vol. 4

Број 1-3/2008.

стр. 25-54

Миша Ђурковић*

РУСИЈА И ОТКРИВАЊЕ МЕКЕ МОЋИ*

Резиме

У овом чланку аутор истражује питање односа Путинове администрације према проблему меке моћи. Најпре се објашњава сам појам меке моћи, и даје кратко подсећање на совјетску историју меке моћи. Затим се анализира процес опоравка и успона Русије под Путиновом администрацијом, да би се након тога истражили узроци окретања ове структуре према истраживању и примени меке моћи, које се лоцира у 2004. Аутор даје детаљан преглед извора и инструмената руске меке моћи, и дефинише подручје на коме се ова стратегија примењује, одвајајући га од других зона утицаја за које се, у недостатку ресурса, оставља ранији метод краткорочног рада са елитом.

Кључне речи: Русија, мека моћ, ЗНД, Путин, пропаганда.

Теорија међународних односа и теорија моћи улазе у веома занимљиву фазу свог развоја. Након периода апсолутне доминације Сједињених Држава и периода униполарности, чини се да низ фактора води ка новој постепеној прекомпозицији односа моћи у свету. У свега неколико месеци увезало се неколико значајних догађаја који наговештавају ову промену баланса моћи. Јесен 2008. донела је слом финансијског система у САД, који многи пореде са крахом берзе из 1929. године. У исто време, након скоро 100 година, Кина је од САД преу-

* Научни сарадник, Институт за европске студије, Београд

Чланак је део пројекта 149026, Института за европске студије који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

зела место највећег индустријског произвођача на свету. 24. септембра 2008. остварена је и прва шетња кинеског астронаута у свемиру у трајању од неких 40 минута. Русија је, такође, у септембру 2008. војно поразила Грузију, америчког штићеника, приликом краткотрајног рата око Јужне Осетије, да би брзо након тога уследило руско признавање независности овог малог ентитета, заједно са Абхазијом. Такође, наставио се процес одвајања земаља Јужне Америке од зоне директног америчког утицаја итд.

Све ово, наравно, није довољно да се ера доминације Америке у светским пословима прогласи готовом. САД су и даље у многим областима (као што је војни сектор, технологија и опште богатство) далеко испред свих осталих држава,¹ њихов глас и је и даље пресудан у већини међународних институција, посебно оних које се баве економијом и финансијама, енглески језик је званични језик међународне комуникације и интернета. Чини се да је услед постепеног привредног и војног јачања других глобалних играча, управо подручје меке моћи у најширем смислу оно што Америци и даље обезбеђује натпропорционални утицај и престиж у свету. У овом чланку ћу стога покушати да анализирам како једна од сила која се поново успиње на светској позорници, Русија, полако открива нетрадиционалне аспекте практиковања моћи, схватајући да су они подједнако важни за положај и будућност државе, као и за елементарну безбедност, у светлу сталних претњи неких делова америчког естаблишмента којима је циљ комадање Русије.

Најпре је потребно подсетити се појма меке моћи који је професор Џозеф Нај устолочио као један од хеуристички најзначајнијих стубова савремене теорије моћи, посебно у међународним односима. Затим треба указати на процес пропадања Русије током прошле деценије и њен несумњиви успон у овој декади, да би се након тога прешло на истраживање различитих начина на који Русија покушава да подигне свој

1 САД и даље имају војне базе у преко 80 земаља, а под директном окупацијом и у стадијуму протектората држе Авганистан и Ирак. У Европи су БиХ и Космет под заједничком контролом европских и америчких снага, али је свакако пресудна реч о будућности и уређењу она америчких актера. Пентагон је у 2003. поседовао више од 700 база у преко 130 земаља. Види Chalmers Johnson, *Americas Empire of Bases*, <http://www.commondreams.org/views04/0115-08.htm>

престиж у свету и да шири свој утицај. С обзиром да постоје тумачења како су Американци своју победу у хладном рату базирали пре свега на победи у идејно-пропагандном рату,² биће веома занимљиво посматрати однос према питању меке моћи у новим глобалним конфронтацијама које наилазе.

*

Природа моћи се заиста променила у последњих педесетак година, а посебно након последње информатичке револуције која је рачунаре и интернет учинила неопходним у свим областима живота.³ О тој измењеној природи моћи добро говори другачији положај који пропаганда игра у данашњем свету у односу на њен положај у Другом светском рату. Пропаганда је данас превазишла позицију ограничене специјализоване дисциплине која се користи као подршка ратним дејствима, и прелила се у све поре живота, делујући на свакодневnoj бази. Своју познату књигу *Мека моћ*, Нај управо и почиње указивањем на измењено схватање природе моћи у савременом свету: „Пре четири столећа, Николо Макијавели је саветовао владаоце у Италији да је важније да их се плаше него да их воле. Али у данашњем свету најбоље је ако може и једно и друго. Освајање срца и умова увек је било важно, али је од посебног значаја у глобалном информатичком добу. Информација је моћ, а модерна информациона технологија шири информације много шире него било када раније у историји. Међутим, политички лидери су веома мало времена одвојили да схвате како се природа моћи променила, и нарочито су се слабо бавили тиме како да укључе меке аспекте у своје стратегије за освајање моћи.“⁴

Професор Нај је термин *мека моћ* први пут употребио у својој књизи из 1990, *Bound to Lead*,⁵ следећи идеју Бакрака и Барца о „другом лицу моћи“. Још тада, у доба пуне еуфо-

- 2 Најважнија књига за разумевање поменутог процеса и даље је рад британске историчарке Френсис Стонор Саундерс, *Ко је платио гajдаиша?* Видети, Francis Stonor Saunders, *Who paid the Piper?*, Granta Books, London, 1999. Видети такође и Gil Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture: The Congress for Cultural Freedom, the CIA and Post-War American Hegemony*, Routledge, 2001.
- 3 За класично одређење моћи погледати, Stanley I. Ben, “Power”, у *The Encyclopedia of Philosophy*, vol. 6, The Macmillan Company & the Free Press, New York, 1967, str. 424.
- 4 Joseph Nye, *Soft Power*, Public Affairs, New York, 2004, стр. 1.
- 5 Види, Joseph Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York, Basic books, 1990.

рије због победе САД и Запада у хладном рату, он је желео да укаже на значај немилитарних облика моћи, који ће посебно место морати да имају и у периоду који је наилазио. Овај термин се појављивао и у другим његовим текстовима у протеклом периоду, али је своју пуну употребну вредност, као и вредност филозофије моћи коју је оличавао, пронашао у споровима насталим након избијања Ирачког рата. Штавише, и сам поглед на литературу сугерише да је читава књига настала као реакција на тада доминантну неоконзервативну филозофију међународних односа.

Након 11. септембра Бушова администрација је променила и реторику и праксу, усвајајући у свом првом мандату скоро у потпуности идеологију групе теоретичара и публициста познатих као *неоконзервативци*. Већ годинама уназад писци као што су Чарлс Краутхамер, Вилијам Кристол, Роберт Кејган или Норман Подхорец залагали су се за још агресивнији приступ САД у међународним односима, за потпуни унилатерализам, игнорисање међународних институција, кршење старих савеза и ограда, чак и занемаривања НАТО-а, за директно војно интервенисање у било којој земљи уколико је то у интересу САД и коначно, за голу, арогантну употребу силе као начина да се читав свет застраши и на тај начин одврате сви евентуални непријатељи или претенденти на слично практиковање моћи.⁶ Док је напад на Авганистан изведен уз мандат УН и подршку огромног дела човечанства, *Стратегија националне безбедности* из 2002, а посебно напад на Ирак 2003, без дозволе Савета безбедности УН и уз противљење велике већине земаља ЕУ и света, показали су да је Бушов режим решио да прибегне огољеној сили која и не покушава да за себе обезбеди било какав легитимитет у међународној јавној сфери.

Џозеф Нај је одмах указао на опасне последице такве међународне политике и по углед САД али и по њен међународни положај, па чак и безбедност. Још је Клинтонова администрација укинула некадашњу посебну *Информациону агенцију* под чијим окриљем је радио *Глас Америке*, али је својом доктрином о одлучном или убеђивачком мултилатерализму успевала да очува неки привид престижа и савезништва са другима чак и у време агресије на СРЈ 1999. године, која је та-

6 Детаљније у мом тексту „Нови амерички унилатерализам”, *Међународни проблеми*, 2-3/2008, ИМПП, Београд, стр. 226-257.

кође изведена без одобрења Савета безбедности УН. Бушов тим је у потпуности занемарио област јавне дипломатије и културне промоције, ослањајући се на постојеће тржишне ефекте доминације америчких брендова и посебно на голу силу. Управо је Најов појам меке моћи најбоље могао да опише проблем који је настао и празнину коју је Бушова администрација направила у америчкој спољној политици. Укратко, тврдио је Нај, Буш је све бацио на тврду или тешку моћ (*hard power*), док је у потпуности занемарио меку моћ.⁷

Шта би, пре свега била мека моћ? Још у књизи *Bound to Lead*, Нај је говорио о три врсте моћи: војној, економској и мекој. Ова последња одређује се као „моћ да се добије оно што се жели захваљујући привлачности а не принуди или плаћању. Она потиче од атрактивности културе, политичких идеала и конкретних политика одређене земље.“ На истој страници Нај супротставља одговарајуће методе тврде и меке моћи: док ова прва дела путем принуде, ова друга дела путем завођења. А многе вредности као што су демократија, људска права или индивидуалне могућности јесу по Нају дубоко заводљиве идеје.⁸ Ове ресурсе америчка администрација у новом миленијуму потпуно запоставља и троши 400 пута више на тврду него на меку моћ.

Као најважније изворе меке моћи Нај наводи: 1) културу, 2) политичке вредности и 3) легитимну и моралну спољну политику.⁹ На другим местима ову идеју развија, па нпр. објашњава да је под 1) реч о елитној, а посебно о популарној култури (која, додуше, може у неким земљама изазвати и обрнуте ефекте, смањења привлачности и моћи САД); ту спада и моћ коју доноси привлачност технологије и брендова неке земље. Под 2) помиње се нпр. важност идеологије, система вредности који одређена земља баштини и примењује у сопственој земљи, затим привлачност институција које у њој функционишу, или примери добрих политика, као што је случај америчког правосуђа. Нај посебно истиче такозване

7 Рацио проблема одређен је цитатом Њута Грингича: „Није кључно колико ћу непријатеља да побијем, кључно је колико ћу савезника да створим. Управо то је онај важан квантификатор успеха који они најпосто не разумеју.“, Нај, стр. IX. Или његовим сопственим речима: „Освојити мир теже је него добити рат, а мека моћ је суштинска за освајање мира“. Стр. XII.

8 Нај, *ibid*, стр. 74.

9 *Ibid*, стр. 11.

милитаристичке циљеве, као што су демократија или људска права. Под 3) је подручје односа са другима, односно питање легитимности спољне политике одређене земље. Осим самог деловања државе на међународној сцени, овде је посебно значајна могућност да се користе ресурси такозване јавне дипломатије, као што је нпр. могућност да што већи број страних студената студира у датој земљи и тако усваја њене вредности.

Овде треба поменути још два момента који ће нам у другом делу текста бити занимљиви. Нај тврди да је тероризам заснован на борби за меку моћ. Он треба да застраши противнике, да им убије вољу за борбу, али и да код својих потенцијалних поштовалаца изазове дивљење и спремност да се пође истим путем.¹⁰ Надаље, он указује на то да у савремено информатичко глобално доба све већи значај имају и приватни извори меке моћи, као што су приватне фирме и корпорације, универзитети, фондације, цркве, спортски тимови и друге невладине организације. Да би коначно држава имала користи од своје меке моћи, потребно је водити рачуна о дугорочном инвестирању, како би се стекли услови да се у важним ситуацијама корист од меке моћи остварује по принципу пропратних ефеката.

Најважније је ипак не заборавити Најов основни принцип: мека моћ има смисла само у узајамном дејству са тврдом моћи. Најважнији појам овог мислиоца заправо јесте мудра моћ (*smart power*) која се састоји од пажљиве координације и напоредне употребе тврде и меке моћи.¹¹

*

Русија је веома занимљив случај за истраживање феномена меке моћи. Постоје озбиљна тумачења према којима је СССР изгубио хладни рат пре свега на економском нивоу, на нивоу популарне културе и на плану свега онога што би Нај ставио у меку моћ. Веома је занимљиво да је све до шездесетих година престиж ове велике комунистичке империје био на изузетно високом нивоу.

Разумљиво, идеологија и пропаганда су у комунистичком покрету играле огромну улогу. Бољшевичка партија је, приликом Октобарске револуције и грађанског рата који је

10 Ibid, стр. 22.

11 Нај, стр. 32.

уследио, постала прави изумитељ у области модерне политичке пропаганде и изналажења средстава којима се освајају срца и умови обичног света. Треба се подсетити значаја који је пропагирање поделе земље сељацима имало за њихово политичко сврставање уз большевике у време када се исход рата ломио – основни слоган револуције био је *мир, хлеб, земља*. Такође, познат је и учинак који је пре свега Троцки имао у ширењу большевичке пропаганде у огромној земљи као што је Русија без савремених средстава масовне комуникације.

У одличној књизи *Рађање пропагандне државе*, Питер Кенез је детаљно обрадио огроман значај пропаганде за большевички успех и за утврђивање власти након рата. Большевичкој пропаганди и другим облицима њихове меке моћи велики простор посвећен је и у значајном делу *Историја пропаганде* Филипа Тејлора¹². Оба аутора доносе веома занимљиву историју широког дијапазона средстава која је большевичка организација смислила и користила за освајање власти, масовну мобилизацију сељака и радника и стварање Совјетског Савеза. Большевици су у кратком року створили и развили неколико нових дневних новина, као што су *Правда* и *Известија*, чији су тиражи достигали за тадашње прилике фасцинантних 400.000 примерака. Да би писана реч могла да допире до маса, организовали су читаву образовну индустрију која је у кратком року описмењавала полазнике курсева и школа.

Како је слика доступна и неписменима, большевици су максимално користили визуелне технике комуникације и пропаганде. То је златно доба плаката који се појављује у свим облицима и величинама, преносећи сведене, једноставне, директне визуелне поруке које је посматрач лако могао да усвоји. Најважнију улогу у ширењу пропаганде вероватно је одиграо филм. Многобројни журнари емитовани су широм Русије, захваљујући развијеној мрежи покретних пропагандних возова и бродова који су се кретали од места до места организујући филмске представе за хиљаде посетилаца.¹³ Сама пропаганда не би била толико успешна да садржај порука

12 Види, Peter Kenez, *The Birth of Propaganda State*, Cambridge University Press, 1985, и Philip Taylor, *Munitions of the Mind*, Manchester University Press, 2003, стр. 198-208.

13 Имена ових чувених покретних биоскопа била су “В. И. Лењин”, “Црвена звезда” итд.

и понуда нису били адекватни ситуацији гладних и од рата измучених сељака беземљаша, као и да уз ову меку моћ није ишао и брутални терор и страх који су бољшевици ширили средствима тврде моћи. Њихова комбинација меке и тврде моћи и данас изазива интересовање код стручњака, али и практичара. Тако је недавно РАНД корпорација објавила веома занимљиво истраживање Олге Оликер које се бави методама раног совјетског освајања подручја централне Азије, односно њиховом комбинованом методом употребе меке и тврде моћи у циљу овладавања датим простором и интегрисања његових побуњених становника.¹⁴

У периоду који је уследио совјетска власт је много инвестирала у ширење своје меке моћи у разним подручјима света, посебно у Европи. Трећа интернационала, Коминтерна, која је успела да под команду Стаљина стави све комунистичке партије у свету, служила је као најважнија мрежа за пропагирање совјетских интереса, идеја и успеха у читавом свету. Снажном успону совјетске меке моћи у свету одлучујуће је допринело неколико фактора: 1) заиста велики успех који је земља остварила у брзој модернизацији и урбанизацији; 2) подизање квалитета живота, ширење писмености и здравствене и социјалне заштите; 3) подизање положаја жене у друштву; 4) подршка ослободилачким и антиколонијалним покретима широм света; 5) решавање националног питања неруских народа и етничких заједница; 6) финансирање и подржавање на разне друге начине широке и јаке мреже радничких, феминистичких и омладинских организација широм света; 7) вешто прикривање масовних злочина, гулага и других облика уништавања разних етничких и социјалних група сопственог становништва.

И сам Нај се посебно бави питањем меке моћи СССР-а. И он указује на Коминтернину мрежу као на најважнију инфраструктуру коју је ова држава користила за промовисање својих интереса. Такође помиње инвестирање у високу културу (Бољшој и Киров балет, нпр.) и спорт, али указује и на друге инструменте совјетске меке моћи: „Совјетски Савез је такође трошио милијарде на програме активне јавне дипломатије који су укључивали промовисање његове високе културе, радио-емитовање, ширење дезинформација о Западу,

14 Olga Olikier, *Soft Power, Hard Power and Counterinsurgency*, Rand, фебруар, 2008.

као и спонзорисање антинуклеарних протеста, мировних покрета и омладинских организација⁴¹⁵

Херојска одбрана у Другом светском рату и одлучујући допринос у поразу фашизма и нацизма, као и каснија подршка деколонизацији снажно су ојачали престиж, углед и меку моћ СССР-а . Упркос почетку Хладног рата и брзој промени имица СССР-а у западним медијима, популарност комунистичког лидера није превише опадала јер је Америка, а не СССР, бацила две нуклеарне бомбе на Јапан. Престижу државе допринела је чак и смена на челу КП и долазак Хрушчова који је донекле отворио земљу и започео са неком врстом реформи. Врхунац раста меке моћи Совјета јесте слање првог сателита и посебно првог човека у свемир. Педесетих и шездесетих година СССР је у космичким програмима далеко одмакао Америци што се у свету уз наставак брзог развоја узимало као нека врста потврде да је СССР (односно комунизам) технолошки напреднија и „прогресивнија“ страна у сукобу.

Мека моћ Совјета почиње да опада онога тренутка када су против својих нових савезника у Источној Европи почели да користе бруталну силу. Сузбијање дешавања у Будимпешти 1956, а посебно у Чехословачкој 1968, нанело је СССР-у непроцењиву штету у погледу угледа и поштовања које је уживао код великог броја интелектуалаца и обичних људи. Насупрот симпатичним слободољубивим Чесима и Словацима стајали су тенкови који су у окупационом стилу запоседали улице Прага и разголићавали комунизам као идеологију бруталне, агресивне, империјалне силе. Последња авантура те врсте, интервенција у Авганистану, била је један од последњих ексера који је забијен у ковчег комунистичког подухвата.

У међувремену, почетком седамдесетих са објављивањем Солжењициновог романа *Архипелаг Гулаг* у свет је продрла дуго чувана истина о масовним злочинима које су комунисти спроводили над сопственим народом у којима су страдале десетине милиона совјетских грађана. Све лошија економска ситуација и заостајање СССР-а за Западом у погледу нових технологија и нове постиндустријске економије довели су до брзог колапса читавог пројекта крајем осамдесе-

15 Нај, Soft Power, стр. 73.

тих година. Упркос личној популарности Горбачова, углед и мека моћ државе су константно опадали зато што се држава и буквално распадала не успевајући да нађе начин да се трансформише.

Нај, међутим, указује на још један значајан фактор који је знатно ослабио меку моћ Совјета и пре колапса. Ради се о неуспеху да се развије популарна култура која би адекватно могла да парира доминацији западне, а пре свега америчке поп-културе. Штавише, по њему је одсуство извозно способне популарне културе знатно слабило снагу осталих, иначе ефикасних инструмената, као што су спорт, висока култура и технологија. „Затворена природа совјетског система и његови непрестани напори да искључи буржоаске културне утицаје, значили су да је СССР предао битку за масовну културу, ни не покушавајући да уђе у надметање са америчким глобалним утицајем у филму, телевизији или популарној музици. ... амерички филмови и музика упловљавали су у Совјетски Савез са значајним ефектима, док аутентични совјетски производи никада нису пронашли спољно тржиште. Није било социјалистичког Елвиса.“¹⁶

Русија је из фазе распада претходне политичке творевине ушла у једно заиста тешко десетлеће у коме се налазила у сваковрсној кризи. О статусу и третману Јељцинове Русије вероватно најбоље говори дефиниција коју је за Јељцина својевремено дао један западни дипломата: просјак са нуклеарним оружјем. Земља се налазила у сваковрсном расулу, привреда је доживела страховит пад, убрзана приватизација створила је тек ултрабогату олигархију и огромну осиромашену већину, организовани криминал је био једина просперитетна привредна грана, спољна политика је имала искључиво дефанзивни карактер, а у земљи се брзо истопио почетни ентузијазам за променама и капитализмом.¹⁷ Велики раст који је у другој половини деведесетих доживела Комунистичка партија јасно је указивао на општи пад поверења грађана у систем. Укупно стање земље је довело и до потпуног урушавања било какве идеје о некој мекој моћи Русије у то доба. Русија ни-

16 Нај, *ibid*, стр. 74.

17 О стању економског система Јељцинове Русије погледати веома илустративан чланак Стивена Холмса. Stephen Holmes, "What Russia teaches now: how weak states threaten freedom", *The American Prospect*, July 1997.

је нпр. ни покушавала да помогне својој бројној мањини у Летонији и Естонији да обезбеди макар минимум културних, образовних и језичких права. Снажан удар свом престижу и мекој моћи Русија је доживела и средином деведесетих, захваљујући рату у Чеченији. Западни медији су успешно успевали да рат прикажу као руско кршење људских права Чечена, док с друге стране руска војска није успевала да сломи побуну, да пацификује ситуацију и у потпуности васпостави поредак државе на том простору.

Крај пада и почетак подизања Русије повезује се са именом Владимира Путина. Иако улога лидера у историји може бити понекад изразито значајна, у овом случају се мора водити рачуна да Путин представља врх или изданак једне јаке структуре која је била довољно моћна да Јељцина натера да Путина постави за председника владе. Слом московске берзе 1998. и најаве могућности да руски олигарси попут Березовског и Ходорковског продају/предају контролу над енергетским сектором у Русији неким западним корпорацијама, показале су старим државотворним структурама у Русији (често повезиваним са некадашњим службеницима КГБ и војске) како је земља не само економски него и у војно-безбедносном смислу дошла на ивицу кризе која удара на саме темеље опстанка заједнице. Бомбардовање СРЈ без дозволе Савета безбедности показало је да НАТО наставља да се шири ка истоку користећи сва, укључујући и војна, нелегална средства која би сутра можда могао да употреби и против неких делова Русије. Све је ово било знак да се спашава земља.

Путин је у врло кратком року уз помоћ поменутих структура успео да реши проблем Чеченије и на таласу велике популарности постао је други председник Русије. Уследио је период постепеног завођења реда у држави и успостављања елементарног функционисања поретка. Скок цене енергената и стављање тајкуна под државну контролу (било пацификацијом или затварањем, протеривањем и одузимањем имовине), али и чињеница да су економију преузели тзв. питеровци, екипа либералних економиста чикашких ђака, довели су до уравнотежавања државних финансија с огромним суфицитом који се користио за превремено враћање спољних дугова и за извлачење Русије из канци међународне финансијске олигархије.

Током своја два мандата, Путин је успоставио систем тзв. суверене или управљане демократије, као неку врсту просвећеног ауторитаризма који ужива огроман легитимитет међу грађанима због очигледних резултата и спремности да се „родина” заштити и подигне, како у очима својих грађана, тако и на међународној сцени.

*

Читав процес подизања Русије под Путином је веома занимљив и већ је велики број домаћих и страних аутора са различитих позиција анализирао и истражио многоврсне аспекте овог политичког, привредног и безбедносног процеса.¹⁸ Ја ћу овде покушати да расветлим однос Путинове администрације према феномену меке моћи, односно како је овај аспект међународне и унутрашње политике поново откривен и како полако постаје један од приоритета руске међународне политике.

По многим оценама, окретање мекој моћи директан је производ наставка Запада да опкољава Русију. Управо се талас обојених револуција, којима су мењани режими у бившим совјетским републикама, сматра за директан повод за окретање Русије новом пропагандном, вредносном и идеолошком рату. Контекст за разумевање овог развоја чини очигледна чињеница да су Американци и Британци – супротно свим договорима и обећањима својевремено датим Горбачову – наставили да се шире ка истоку, злослутно пристижући на границе саме Русије. Велика Британија је у овој причи посебно значајна зато што баштини већ скоро два века непрестаних сукоба и борбе са Русијом за зоне утицаја, ресурсе и доминацију над стратешки значајним подручјима. Упркос руској дефанзиви деведесетих, Британци и њихови савезници Американци наставили су да угрожавају руске интересе, истискујући је из экс-совјетског региона и чак директно претећи будућом поделом Русије на европски, азијски и сибирски део. Три балтичке државе су примљене у НАТО, а у њима се подржава миноризација и асимилација руског становништва.

18 Погледати нпр. Рој Медведев, *Путин: повратак Русије*, Новости, 2006; Зоран Милошевић, *Путинова ера*, ИПС, Београд, 2006; Винко Ђурић, *Путинизам*, ИПС, Београд, 2008. За другачији приступ погледати Ана Политковска, *Путинова Русија*, Пешчаник, Београд, 2008.

Британци су посебно нервозни постали након Путиновог доласка на власт. Неколико афера као што су афера Литвињенко и Политковска, одбијање изручивања чеченских терориста, заштита Бориса Березовског и неколицине чеченских лидера које Руси оптужују за тероризам, сва могућа подршка коју британски медији указују руској опозицији, или протеривање службеника Британског савета у Москви, индицирају појачано присуство британских обавештајних структура у региону и у самој Русији. Заједно са Британцима наступају разни делови америчких обавештајних структура, које делују преко невладиних организација, студентских и омладинских организација, независних медија, фондација итд.

Ова генерална злоупотреба „цивилног друштва“, односно инструментализација и вештачко обликовање овог простора, одиграли су кључну улогу у таласу обојених револуција које су средином ове деценије под англо-америчким патронатом извођене у бившим републикама СССР-а. Реч је о грузијској ружичастој револуцији из 2003, украјинској наранџастој револуцији из 2004. и киргистанској револуцији лала из 2005. У све три земље су, по рецепту који је већ виђен у Србији 2000. године, методом ненасилних протеста и употребом цивилног друштва, након проблематичних избора оборени постојећи режими, да би на власт биле доведене нове, потпуно прозападне и по правилу антируски расположене елите.¹⁹ Елите које су, за разлику од претходних руководства, спремне да своје земље уведу у НАТО и да на тај начин помогну потпуно војно „опкољавање“ Русије.

Матрица и методе обојених револуција постали су предмет помног изучавања од стране руских научника и стратешких аналитичара и због тога што је уочено да се слични процеси припремају и спроводе и у другим ЗНД земљама, укључујући и саму Русију. Резултат тога је ново законодавство из 2006, којим је ограничена могућност рада западним

19 Како је сама идеја ненасилног отпора и цивилног друштва претворена у стратешки облик рата у интересу западних сила треба погледати на страници www.canvasopedia.org. Матрица која је развијена у Србији, а касније примењивана у другим земљама и која ће бити коришћена кад год негде треба срушити режим који превише угрожава западне интересе, детаљно је образложена и разрађена у документима, књигама и практичним приручницима који се могу наћи на овом сајту на више језика. Нпр. и на персијском што већ указује на чињеницу да је Иран један од најважнијих следећих задатака.

фондацијама и НВО-има обојених револуција јесте зборник *Како делују наранџасте мреже: наранџасте мреже од Београда до Бишкека*,²⁰ који је уредила Наталија Нарочницкаја, а објавио Институт за сарадњу и демократију, о коме ће касније бити више речи.

Константин Косачов је 2006. године признао да су ове револуције између осталог плод стратешке грешке Русије која се, по његовим речима ограничила искључиво на рад са политичким и економским елитама ових земаља вршећи на њих притисак да делују у складу са интересима и жељама Кремља, док је у потпуности занемарила рад са широким слојевима становништва, бирачима који су остали ван њеног утицаја.²¹ Дакле, најкасније 2004. године, након украјинске наранџасте револуције, администрација у Москви је схватила значај меке моћи и стратешки почела да ради на њеној изградњи и промоцији у околним земљама и у свету.²²

Треба међутим поменути да је због руских специфичних прилика примена метода за изградњу меке моћи коришћена најпре за унутрашње учвршћивање самопоуздања. Путинова администрација морала је да нађе разне симболичке и вредносне механизме којима ће се морално девастирани, збуњени, уплашени и дезоријентисани грађани Русије будити, стицати поверење у своју снагу и у снагу сопствене државе. Стога прво треба обратити пажњу на механизме меке моћи коришћене у унутрашњој политици.

20 Види, Наталија Нарочницкая, (ур.) *Оранжевые сети от Белграда до Бишкека*, Фонд стратегической культуры, 2008, као и детаљан приказ Андреја Арешева „Как работают оранжевые сети?“ на сајту Фонда за стратешку културу, www.fondsk.ru. Код нас је о овом процесу и о руским контрамерама писао новинар Петар Поповић. Погледати „Кречење наранџастог“, *НИН*, 29. 05. 2008, стр. 75, 76.

21 Види, *РИА новости*, 06.04.2006, *Colored Revolutions – A Miscalculation on Moscow's Part?*

22 Око овога влада сагласност међу истраживачима. На наранџасту револуцију као на директан подстрек за окретање ка мекој моћи указују и Попеску, и Фиона Хил, и Питер Лавел. Хилова сматра да је први период до краја 2001. Путин утрошио на учвршћивање власти и сређивање стања унутар Русије. Од тада почиње да се озбиљније бави међународним односима, али тек 2004. почиње то да ради на сложенији и савременији начин. Као посебно значајан моменат она издваја Путиново обраћање пленарном скупу руских амбасадора у јуну те године, повучених на консултације о новим правцима и методама руске спољне политике. Види Nicu Popescu, *Russia's Soft Power Ambitions*, CEPS Policy Brief, No. 115, и Fiona Hill, *Moscow Discovers Soft Power*, Brookings Institution, www.brookings.edu/articles/2006/10russia_hill.aspx.

Изванредан пример је одлука руске Думе од 8. децембра 2001. године да се, уместо композиције Михаила Глинке која је коришћена од 1991, за званичну химну врати композиција Александрова која је била химна Совјетског Савеза. Ова контроверзна одлука, коју су осудили ранији председник Јељцин и лидери прозападних партија, показала се веома успешном. Враћање старе химне означавало је подсећање на време када је Русија победила у Другом светском рату и на херојску одбрану своје домовине. Такође и на доба када је то била једна од две највеће силе на свету, када је била поштована, уважавана, када је имала најјачи космички програм и када су спортисти у црвеним мајицама освајали бројна одличја док је читав свет слушао управо ту химну. Одлука од истог дана да се врати црвена царска војна застава и царски грб дали су довољну равнотежу и, како је Путин објаснио, сигнализирани су и национално помирење и жељу да се у будућности користи и развија оно најбоље из обе традиције (и царске и совјетске).²³

На домаћем фронту посебну улогу има развијање концепта такозване *суверене демократије*. Руски политички систем неоспорно представља одређену врсту комбинације ауторитаризма и веома отворене тржишне привреде уз, наравно, државну монополску контролу најважнијих грана и ресурса, пре свега енергетског сектора. Да би овај систем обављао своју функцију, он мора да има неку врсту теоријског оправдања и легитимизације. Управо у ту сврху је скован назив „суверена демократија” који Николај Петров види као последњу фазу у развоју „контролисане демократије“.²⁴ Сувереност овде изнад свега означава немешање Запада, односно ограничавање могућности за разне западне актере, укључујући НВО-е, фондације и сличне квазиполитичке организације да се на пресудан начин мешају у обликовање воље грађана Русије и избор власти. Подразумева се да то не може да буде демократија западног типа изграђена на универзалном формализованом поштовању индивидуалних права, мањинских права, слободе штампе, владавине права и других норми.

23 Сам Владимир Путин отворено је рекао да за њега распад Совјетског Савеза представља „националну трагедију“.

24 Nikolai Petrov, „From Menaged Democracy to Sovereign Democracy: Putin’s regime evolution in 2005“, PONARS Policy Memo, 396, децембар 2005.

Оне остају нормативно прихватљиве као циљ, али је и домен њихове примене строго надгледан и контролисан у складу са основним начелом државног разлога, односно заштите интереса државе.

Често се говори и о специфичном руском традиционалном систему вредности и о незападним, аутентичним облицима демократије. Међутим, с тим се не претерује јер је много важније да се Русија представи као демократска земља. Како Попеску примећује, најважнији задатак идеје суверене демократије јесте да „Путиновом ауторитаризму обезбеди прихватљиву ‘демократску одећу’, како би је ојачала унутар земље и заштитила од међународне критике.“²⁵

Овај нови систем вредности, који се условно може назвати идеологијом, има велику подршку од Руске православне цркве. Најважнији мислилац унутар Цркве, митрополит Кирил нпр., више пута је говорио на трагу ових идеја и залагао се да Русија развије сопствену идеју људских права како би се одбранила од западних диктаторских налога. Црква игра велику улогу у обнови патриотизма и традиционалних руских вредности. Сам Путин је одиграо велику улогу у помирењу и уједињењу раније поцепаних делова највеће помесне православне цркве на свету.

Унутар земље развијена је такође већ респектабилна мрежа оружја меке моћи. Она обухвата медијске пројекте, билтене, јавне наступе, затим омладинске покрете, интернет сајтове, експертске мреже, конференције и издавачке куће. Све ове организације су вертикално и хоризонтално повезане и јасно се уочава скуп идеја, вредности, чак и актера који се кроз њих провлаче. Попеску сматра да је реч о огромној *ПП* машини чији корени воде до кремаљских технолога власти као што су Глеб Павловски и Модест Колеров.

Колеров је веома значајан у причи о руској мекој моћи и зато што се налази на челу специјалног директората формираног у оквиру председничке администрације. Ова служба се зове *Директорат за међурегионалне и културне везе с другим земљама*. Реч је заправо о дирекцији која се искључиво бави развојем руске меке моћи и утицаја, и која заправо координира мрежу свих институција које на том таласу настају и делују.

25 Popescu, *ibid*, стр. 2.

У складу са општом психозом одбране угрожене државе јесте и промовисање позитивног имиџа традиције *чекиста*. На ово указује Виктор Јасман: „У исто време, руски таласи су прекривени стотинама филмова, серија, документарца и нових репортажа о томе како су се ранији и садашњи чекисти... борили против 'непријатеља Русије', а у којима се приказују завере западних обавештајних служби...“ У складу са традицијом КГБ-а, Федерална служба безбедности (ФСБ) је 2006. установила своје националне награде за радове у области визуелних уметности, филма, белетристике и новинарства у којима се „са значајним уметничким дојмом креира позитивна слика официра државне безбедности.“²⁶

Други и кључни фронт, ширења меке моћи јесте подручје Заједнице Независних држава (ЗНД), односно република бившег Совјетског Савеза. Ово подручје руска политичка елита сматра својом традиционалном зоном утицаја у коју су, за време њеног пропадања у деведесетим, улетеле друге, пре свега западне силе. Стога је убедљиво највећи део њених ресурса усмерен на ова подручја, као подручја од стратешког и, заправо, елементарног интереса.²⁷ Ово је сасвим разумљиво ако се, рецимо, уочи чињеница да је са промењеном спољнополитичком оријентацијом Украјине, Русија дошла у опасност да изгуби Крим и да након више стотина година остане без излаза за своју флоту на Црно море. Зато је, како Фиона Хил примећује, за Русију од есенцијалне важности да поврати утицај и ону меку моћ коју је имала за време СССР.²⁸

26 Victor Yasmann, *Soft Power Foundations of Putin's Russia*, RFE, 09, www.globalsecurity.org. 11. 2007. У истом тексту Јасман указује и на установљавање нових националних празника, као што је Дан народног јединства, 4. новембар, којим је замењен комунистички 7. новембар.

27 Ово је од посебне важности за нас зато што треба правити јасну разлику између односа Русије према ЗНД земљама и према осталим православним земљама за које се примењују другачији методи деловања.

28 Овде нема простора за детаљну анализу веома сложеног односа Русије према читавом овом простору. Дobar историјски преглед, као и анализа различитих покушаја и облика интеграција у које је Русија током претходне две деценије покушавала да увуче поједине од нових држава, може се наћи у књизи Драгана Петровића, *Русија на почетку 21. века, "Прометеј"*, Нови Сад, ИПС, Београд, 2007, стр. 399 – 448. Петровић подсећа на идеју о заједници држава са Белорусијом, затим на економски савез са Белорусијом, Украјином и Казахстаном и, коначно, Заједницу Независних Држава. За новије трендове и предвиђања трансформације руске политике према овим земљама, погледати анализу коју је урадио Андреј Суздалцев за потребе

Један од основних праваца деловања јесте преношење идеје суверене демократије на околне земље. Бројне институције основане уз подршку Кремља у околним земљама промовишу идеје о нпр. „сувереној Украјини“, којој не требају НАТО и европске интеграције и која би требало да се одбрани од деловања западних НВО-а развијајући истовремено (по руском рецепту) своје сопствене, патриотске невладине организације. Истовремено се уз помоћ дирекције Колерова развија читава мрежа проруских алтернативних институција цивилног друштва. Најважнији је *Кавкаски институт за демократију* који има своје огранке у Абхазији, Јужној Осетији, Јерменији, Азербејџану и Грузији. Под његовим окриљем одржавају се конференције, округли столови, промовишу различите културалне активности и чак је покренута радио станица у Јужној Осетији и новине у Абхазији. Треба поменути и фондацију *Слободна Европа-Молдавија* у Молдавији. Такође уз помоћ руских власти покренута је и организација за мониторинг избора (ЦИС-ЕМО) која се по правилу свуда спори са мисијом ОЕБС-а кад су у питању избори унутар ових земаља.

Како функционише ова мрежа показује Попеску: „...издавачка кућа Европа, коју је покренуо Руски институт (www.russ.ru, пројекат Павловског), уз помоћ веб сајта regnum.ru, који је покренуо Колеров, и уважени економски часопис *Експерт*. Иста група је такође организовала серију конференција и семинара под окриљем Европског форума (www.euroforum.info). Раније поменути Кавкаски институт за демократију објављује своја издања управо у кући Европа.“²⁹

Фиона Хил се у свом чланку детаљно бавила ресурсима преко којих Русија развија своју моћ у земљама ЗНД. Она је јако добро уочила фазе у постепеној консолидацији Путинове администрације и чињеницу да је за касније ширење

великог пројекта којим је руководио Сергеј Караганов. Види, Сергей Караганов (ур.), *Мир вокруг России: 2017. Контуры недалекого будущего*, Москва 2007. www.karaganov.ru. Суздальцев инсистира на чињеници да су се реалне околности промениле током деведесетих и да западни актери неће тек тако нестати. Русија је по њему принуђена да са старог мултилатералног приступа, где су све ове земље третиране у пакету, пређе на скупље али неизбежне билатералне односе где ће у свакој држави појединачно морати да ради на заштити својих интереса и да са сваком развија директне интересне односе онолико колико је то могуће (стр. 126)

29 Popescu, *ibid*, стр. 3.

утицаја најважније било да се сама Русија доведе у ред. Посебно је занимљиво да је већ у првој години свог председничког мандата Путин спровео низ радикалних економских реформи, као што су измене Закона о пензијама и о социјалном осигурању, и вероватно најважнија, спуштање индивидуалне пореске стопе на јединствену стопу од 13% (*flat line*). Тиме је постављена основа за економско оздрављење државе, али и за стварање привлачног инвестиционог и пословног амбијента. Управо ове мере и економско јачање Русије које су оне произвеле, показале се као један од најјачих адута у планском ширењу утицаја и меке моћи Русије после 2004.

Говорећи о ресурсима, Хилова се усмерава на следећа поља:

- Енергија и енергетска политика која је инструмент помоћи, али и притиска, с обзиром да већи део ових земаља зависи од руских енергената.
- Чињеница да је руски и даље *lingua franca* читавог екс-совјетског простора на којем је он и даље далеко популарнији и распрострањенији чак и од енглеског језика.
- Руска култура. Осим традиционалног значаја руске књижевности и елитне музичке, позоришне, балетске и оперске продукције, огроман значај и популарност имају производи савремене руске популарне културе. Руски филмови, књижевност, рок и посебно хип-хоп музика најпраћенији су облици популарне културе у ЗНД.
- Сателитске и кабловске телевизије на руском језику најгледаније су на читавом овом простору. 2005. је Кремљ покренуо и *Russia Today* као своју верзију телевизијске мреже са глобалним претензијама (варијанту *CNN*) која се, осим на руском, емитује и на енглеском језику.
- Мрежа информационих и културних центара намењена посебно раду са руском популацијом. За разлику од Јелцинове, Путинова администрација све више пажње посвећује бројној руској популацији у околним земљама, развијајући мреже и механизме којима им помаже да очувају свој идентитет и да се изборе за културна, просветна, па и политичка пра-

- ва у домицилним земљама. Институција двојног држављанства се све више промовише, па је тако на хиљаде грађана Абхазије и Јужне Осетије добило и руске пасоше последњих година.
- Руске робне марке поново освајају ово подручје. Истовремено, руске фирме у разним областима (као што су нпр. енергија, прехранбена индустрија или сокови) шире своје пословање и постају доминантни играчи на читавом ЗНД простору.
  - Руска привреда која бележи константни раст од 6–7% чини Русију једним веома атрактивним подручјем и за вишак радне снаге из околних земаља која долази на рад у Русију и издржава своје породице шаљући им новчане дознаке. Тиме се обнављају не само економске него и културне, персоналне па чак и политичке везе, а углед Русије и везаност популације из околних земаља за њу све су већи.
  - Москва, Санкт Петербург и остали велики градови постају праве метрополе, градови из маште који страховито привлачно делују за већину екс-совјетске популације.

Овој листи могли бисмо свакако додати и неке друге области, као што је наука. Но поменућу посебно два примера којима се постепено подижу престиж и атрактивност Русије и преко граница ЗНД. У питању су спорт и евровизијско такмичење.

Совјетски савез је међународна спортска такмичења с правом сматрао стратешким сегментом своје промоције, баш као и САД и остале велике земље. Деценијама су вођени прави ратови између совјетских и америчких тимова, посебно на олимпијским играма и светским првенствима. Спорт је био и подручје на којем су се директно испољавале политичке тензије, па су тако САД и један део западних земаља бојкотовале Олимпијаду у Москви 1980, да би СССР и друге комунистичке земље узвратиле бојкотом наредне Олимпијаде у Лос Анђелесу 1984.

Опште расуло у земљи осетило се и у спорту, те је током деведесетих Русија у ретко ком спорту успевала да задржи онај квалитет и ниво успеха који је имао СССР. То посебно важи за колективне спортове, а нарочито за оне најја-

трактивније у којима се окреће највише новца. У питању су, наравно, фудбал и кошарка. Ако се за фудбал може рећи да се и раније осетио пад у квалитету репрезентације који је био условљен лошом лигом и недостатком правог професионализма, совјетска кошарка је све до распада земље – заједно са југословенском и америчком – имала примат у свету. Током деведесетих, руски клубови у оба спорта нису играли никакву значајну улогу на међународној сцени, а кошаркашка репрезентација је чак пала у другу европску лигу.

И то се радикално мења у овој деценији. Док су у прошлој деценији тајкуни узимали клубове пре свега у сврху прања новца, утаје пореза и евентуално продаје играча, у овој су почели да улажу озбиљне суме новца у подизање квалитета играчког кадра, а тиме и читаве руске лиге. Након играча из источних земаља и неафирмисаних Јужноамериканаца, руски клубови су почели да купују и веома респектабилна играчка имена, као што су нпр. Вагнер Лав и други репрезентативци Бразила, или чак и значајни играчи из Португала и других западноевропских земаља. Најважније је што су клубови почели да ангажују и престижне европске тренере, као што је Дик Адвокат “Зенит” или Гус Хидинк (репрезентација).

Резултат оваквог рада и улагања јесу већ два Купа УЕФА које су руски тимови освојили у последње три године: најпре *ЦСКА*, а затим и *Зенит*. Руски тимови полако постају стандардни учесници Лиге шампиона, најпрестижнијег европског фудбалског такмичења. Слабији резултати у овом такмичењу резултат су чињенице да руско првенство не траје током зиме, па клубови због недостатка редовног такмичења испадну из форме. Чак се и репрезентативни фудбал полако подиже. Руска репрезентација поново постаје редовни учесник великих светских такмичења, а на последњем Европском првенству стигла је до полуфинала и била прави хит такмичења – последњи већи успех било је финале ЕП које је СССР играо тачно пре двадесет година.

Када се говори о улагању у спорт и коришћењу спорта као инструмента меке моћи, немогуће је заобићи акције руских, држави лојалних тајкуна и ван граница земље. Роман Абрамович је истовремено власник и горе поменутог *ЦСКА*, али и лондонског *Челсија*. Од када га је он преузео, *Челси* је

освојио две титуле првака Енглеске, играо једно финале и два полуфинала Лиге шампиона. На утакмицама које *Челси* игра на свом стадиону редовно се слуша *Каљинка*, популарна руска песма настала 1860. У традиционално непријатељски настројеној Британији, ова појава има револуционарне размере.

Немогуће је такође заобићи успехе руских тенисера, а посебно тенисерки. У мушкој конкуренцији Марат Сафин је успео да освоји два грен слем турнира и да крајем 2000. током девет недеља буде на првом месту АТП трке. Међутим, у женској конкуренцији већ скоро читаву деценију траје доминација руских играчица. Највећи допринос међународном престижу и угледу Русије донела је управо девојка која није постигла значајне резултате, али је пре свега својом невероватном лепотом допринела популаризацији тениса, разних брендова које је рекламирала, а и земље из које долази. Ради се, наравно, о Ани Курњиковој. Осим ње ваља поменути Марију Шарапову, која је сличном нивоу популарности и омиљености широм света додала и много боље резултате на спортском терену: три грен слем титуле, још шеснаест на другим турнирима, прво место на WTA листи итд. За њом следи права мала војска веома успешних играчица, као што су Сафина, Дементијева, Звонарјева, Кузњецова, Чакветадзе итд.

Абрамовичеву куповину клуба из најбогатијег енглеског краја и огромне успехе и популарност Руса у тенису, као спорту који традиционално симболизује и обележава живот највиших слојева, повезује још једна тенденција у изградњи меке моћи Русије: повратак руске елите на светску позорницу богатства, монденства, луксуза и онога што се данас укупно назива *life style*. Огромне количине новца које су стечене у последње две деценије омогућиле су не малом броју руских грађана да се укључи у глобални *џет сет* и да заправо поврати многе од позиција које је руска аристократија пре Октобарске револуције држала у Европи. Монте Карло, Бијариц, Кан, поново су омиљене дестинације руских тајкуна и њихових породица. Руси су традиционално на врху Форбсове листе најбогатијих источноевропљана (чак седам Руса је међу двадесет и пет најбогатијих људи на свету), и не случајно, након периода када је Русија повезивана са сиромаштвом, а потом

са криминалом, данас постају симбол за велико богатство и луксуз.³⁰

Још већи спортски успех остварен је у кошарци где Русија заиста има одличну традицију. Још од почетка деценије руски тимови су почели да улажу велики новац у довођење квалитетних играча, а затим и најквалитетнијих тренера. ЦСКА је довео чувеног српског тренера Душана Ивковића који је освојио доста тога у првенству и стигао до два финала Лиге шампиона, али га није освојио. Након тога клуб се још више појачао и постао права легија најквалитетнијих играча из САД, Русије, Грчке, Литваније, да би уз ангажовање Етора Месине коначно успео да два пута за редом освоји ово најпрестижније такмичење. Ангажовање страног тренера показало се и као прави пут за репрезентацију, која је успела да на европском првенству у Шпанији забележи тријумф и после дужег времена обезбеди руском тиму трофеј на светској сцени. Сви ови успеси знатно су допринели подизању угледа читаве земље у спортском свету, а нарочито подизању самопоуздања и осећаја задовољства међу грађанима који поново виде да се о њиховој земљи у свету говори с поштовањем.

Можда још значајнији пример директног улагања државе у престиж и меку моћ јесте дуго планирани и коначно реализовани успех руског представника на Евровизијском музичком такмичењу. Последњих десетак година ово некада досадно и занемарено такмичење добило је нов значај захваљујући већем интересовању источних земаља. Док је још током прошле деценије оно опстајало на понављању досадних анахроних класичних поп форми, у овој деценији су – захваљујући самопоуздању које су источне земље стекле у своје облике поп културе – све ове државе почеле да шаљу представнике који експериментишу са савременим схватањима и прерадама неких својих аутентичних музичких традиција. Талас популарности *world music* феномена подстакао је и такмичаре из источних земаља да понуде модерно упаковане композиције које кокетирају са њиховом музичком традицијом. Производи су најчешће на ивици између аутентичних производа, занимљивих из *world music* перспективе, и онога

30 У исту групу феномена можемо да ставимо и све већи број престижних руских модела, као што су Наталија Водјанова или Татјана Никифорова.

што се у разним земљама назива поп-фолк, турбофолк, чалга итд.

Други део објашњења за нову популарност Евровизије јесте чињеница да многе западноевропске поткултуре почињу да третирају овај догађај као облик кемпа,³¹ односно као повод за испољавање и промовисање свог хедонистичког или социјалног идентитета. Ту се пре свега мисли на све већи значај који Евровизијском надметању придају разне *геј* и *квир* заједнице у Европи. Све у свему, чињеница је да је ово такмичење после година стагнације добило на гледаности и значају. Занимљиво је навести и чињеницу да су у последњих осам година заредом победили представници земаља које то никада раније нису урадиле.³² Списак победника у овој деценији открива да су управо источне земље почеле много да улажу у припрему својих такмичара јер су у њиховом наступу и посебно могућој победи виделе велику шансу за туристичку, културну па и економску промоцију своје земље и за развијање неког облика своје меке моћи.³³

Русија је, такође у последњих неколико година, почела озбиљно да улаже у припрему својих такмичара. Ангажован је најпре женски дуо *ТАТОО* који је у то време већ имао завидну међународну каријеру и неколико МТВ хитова. Оне међутим нису оствариле претерано велики успех, јер су – чини се – познатије у западном свету него у екс-совјетским земљама које су се показале најважнијим извором гласова за Русију. Успех је дошао тек 2006. када је Дима Билан, веома популаран певач у земљама ЗНД, у Атини освојио треће место.

Две године касније, са истим певачем направљен је озбиљан пројекат за који је (према писању *Блиц*) издвојено

31 Довољно је навести пример победника из 2006, финске групе *Лорди* која је пре нека врста уметничке инсталације и перформанса него класичан евровизијски извођач. Још само пре десетак година било би немогуће да неко победи са таквим наступом.

32 Израел, Турска, Украјина, Грчка, Финска, Србија, Русија.

33 Део приче о међусобним односима и некој врсти геополитике Евровизије јесте све боље организовање регионалних групација, посебно екс-совјетског и балканског лобија. Земље из овог региона по правилу највећи број гласова дају околним земљама. О томе погледати чланак Victor A.Ginsburgh/Abdul Noury, „Cultural voting: The Eurovision Song Contest“, *CORE Discussion Paper No. 2005/6*, фебруар, 2005.

око десет милиона евра.³⁴ Дима, велика звезда на постсовјетским просторима, написао је врло претенциозну песму на енглеском, за продукцију је ангажован амерички продуцент Тимбаланд (човек који ради са Џастином Тимберлејком, Дјуран Дјуран итд.), осмишљен је врхунски сценски наступ, адекватан евровизијском кичу, током којег су на сцени присутни и Јевгениј Плушенко, светски и европски шампион у клизању који, наравно, изводи пируете на минијатурном клизалишту, и његов сарадник, познати виолински концертмајстор Едвард Мертон који свира на Страдиваријусу из 16. века!

Победничком наступу у Београду претходила је вишенедељна турнеја по већини европских земаља током које је ова екипа представљана, а њихов наступ и песма популарисани преко медија. Успех није изостао. Дима је – опет пре свега захваљујући гласовима ЗНД земаља – убедљиво победио испред украјинске такмичарке. Прве честитке стигле су од претходног и садашњег председника Русије Путина и Медведева. Политичкој елити из Кремља очигледно је било веома стало до тога да се следеће евровизијско такмичење одржи у Москви и то тачно годину дана након што је финале фудбалске Лиге шампиона одржано у престоници Русије.

*

У јуну 2005. године Питер Лавел је, подстакнут руским откривањем меке моћи које је започело годину дана раније, направио анкету са петнаестак руских и западних експерата која се односила на могућности Русије да развије ефективну меку моћ. Неколико закључака се може извући из свега онога што су ови људи учили. Сви су се најпре позитивно изразили о овом кретању као знаку да се и руско политичко наслеђе мења у правцу модернизовања и коришћења савременијих начина борбе за остваривање националних интереса. Друго, многи су учили проблем метода којим то треба радити. Саветује се да се свакако избегне враћање на просовјетски агитпроп. Препоруке су ишле најпре у правцу ангажовања врхунских западних *ПР* менаџера и дизајнера који би требало администрацији да помогну да научи како да проговори језиком европских норми, тако и да на адекватан начин упа-

34 Види, “Русе победа коштала 10 милиона евра“, *Блиц*, 26. 05. 2008.

кује своју поруку. Затим се указивало на питање кредибилитета онога ко шаље поруку, односно на чињеницу да мека моћ подразумева атрактивност, а не страх. И коначно као највећи проблем уочено је питање садржаја који се шаље, односно који је то систем вредности, институционални аранжман и идеолошки склоп који Русија пропагира и експортује у друге земље. Западни склоп вредносних мантри, као што су демократија, људска права и цивилно друштво, свакако је атрактивнији за савремене интелектуалце и масе од руског још увек дефанзивног позивања на суверену демократију и у најмању руку контроверзно экс-совјетско наслеђе.

Руски експерти су посебно уочили да додатни проблеми долазе од константно и изгледа наменски одржаваног малициозно изграђеног имица Русије на Западу. О Русији се говори искључиво као о ауторитарној земљи, инсистира се на причи о мафији и криминалу, а њени успеси и позитивне стране развоја се игноришу (као нпр. чињеница да је Русија трећа земља у свету по броју имиграната које сваке године прихвата). То директно утиче на одбијање једног дела потенцијалних инвеститора од улагања у Русију упркос све бољим условима за то, високом степену заштите страног капитала и високим профитима. Нови талас готово унисоног напада на Русију десио се током лета ове године након рата у Грузији и признавања Абхазије и Јужне Осетије, о чему овде немамо простора да говоримо.

Због свега реченог и због чињенице да Русија нема ни ресурса ни могућности да шири свој утицај и меку моћ по читавом свету, општа оцена је да је њено одлучно и ефективно деловање у овој сфери резервисано пре свега за подручје ЗНД, као стратешки најважније.³⁵ За остале просторе од ко-

35 Ово је кључни правац геополитичког мишљења и деловања у Русији током последње две деценије. Још 1990. у програмском чланку *Како уредити Русију*, Солжењџин је инсистирао на концентрисању и фокусирању руских снага на оно што је реално достижно. Насупрот пансловенским геополитичким идејама, оштро је одбацио свако претерано ширење Русије и свако залагање за империјално расипање снага. У том чланку Солжењџин управо каже да Русија нема снагу за империју, и да треба да је збаци са својих плећа јер империја исцрпљује и исисава снагу. Осам година касније експлицитно је напао панславизам и осудио залагање за бављење Словенима на западу и на југу. Бугарску је описао као незахвалну, а Србију као земљу због које се ушло у непотребан, али погубан рат. Види Милан Суботић, *Солжењџин, анђео историје*, "Логос", Београд, 2007, стр. 46 и стр. 52. Солжењџин се такође залагао да се Русија фокусира на четворни савез са Белорусијом,

јих су неки, попут Балкана, традиционално значајни за Русију из више разлога, и даље чини се важи деловање по рецепту који је Косачов описао као метод коришћен и у свим ЗНД земљама пре 2004: директан рад са политичким, безбедносним и пословним елитама које могу да одраде посао и реализују оно што Русија процени као њен стратешки интерес. Рецимо, на простору Балкана приметно је изостајање икаквог озбиљнијег улагања у културне и научне везе, промовисање савременог руског стваралаштва и сл. Основни правци деловања везани су за економију и то изнад свега за енергетски сектор као главну магистралу руског утицаја.³⁶

Неки помаци на глобалном нивоу примећују се са пионирским покушајима прављења мреже Института за демократију и сарадњу који своје канцеларије има у Вашингтону и Паризу. Овај Институт је нека комбинација експертског *тинк тенка* и тзв. *вочдог* организације која надзире стање људских права у западним земљама.³⁷ О генералној промени орјентације и о схватању потребе другачијег делања у измењеним околностима доста говори званични документ којим се представљају делатност и циљеви *Русзаробезцентра* (Руски центар за међународну научну и културну сарадњу), организације која данас делује у оквиру Министарства иностраних послова, а која обједињује рад система руских центара за културу и науку у свету. Постоје представништва у 63 земље, ја посебно је занимљиво да се у тексту неколико пута инсистира на сарадњи са невладиним организацијама.³⁸

Све је ово, наравно, још увек у почетној фази, али је евидентна жеља Руса да уче и да користе нове облике бор-

---

Украјином и Казахстаном, што је касније и реализовано. На сличан начин је и Александар Дугин недавно истакао да је подручје ЗНД приоритет деловања руске администрације, а да све остало има мању важност. Видети „Ништа није изгубљено“, *Геополитика*, бр. 25.

36 Осим магистралног гасовода Јужни ток, значајни су и покушаји да се купи Нафтна индустрија Србије, већ је купљен већи део нафтне индустрије Републике Српске са рафинеријама у Модричи и Броду, доста се улаже у Грчку, а ваља поменути и огромно присуство у Црној Гори (КАП као половина индустрије у овој земљи) и у Далмацији, пре свега у области некретнина.

37 Види НИИ, „Кречење наранцастог“. Шеф Института у САД је Андраник Миграњан, а у Паризу већ помињана Наталија Нарочницкаја, раније депутат у Думи, и председник одбора за међународне односе.

38 http://www.ruskidom.org.yu/pages_sr/rzc.htm

бе за моћ, оне који спадају у домен Најеве *меке моћи*, којом се, дакле, привлаче срца и умови обичног света и интелектуалне елите. С обзиром да логика деловања Запада неуспешно води у правцу нових сукоба, савладавање ових вештина ће им и те како требати. И то, чини се, веома брзо.

Литература

- Stenley I. Ben, "Power", у *The Encyclopedia of Philosophy*, vol. 6, The Macmillan Company & the Free Press, New York, 1967.
- Винко Ђурић, *Путинизам*, ИПС, Београд, 2008.
- Миша Бурковић, „Нови амерички унилатерализам”, *Међународни проблеми*, 2-3/2008, ИМПП, Београд, стр. 226-257.
- A. Ginsburgh / A. Noury, „Cultural voting: The Eurovision Song Contest“, *CORE Discussion Paper No. 2005/6*, фебруар, 2005.
- Fiona Hill, *Moscow Discovers Soft Power*, Brookings Institution, www.brookings.edu/articles/2006/10russia_hill.aspx
- Stephen Holmes, "What Russia teaches now: how weak states threaten freedom", *The American Prospect*, July 1997.
- Chalmers Johnson, *Americas Empire of Bases*, <http://www.common-dreams.org/views04/0115-08.htm>
- Сергей Караганов (ур.), *Мир вокруг России: 2017. Контуры недалекого будущего*“, Москва 2007. www.karaganov.ru
- Peter Kenez, *The Birth of Propaganda State*, Cambridge University Press, 1985,
- Рој Медведев, *Путин: повратак Русије*, Новости, 2006,
- Зоран Милошевић, *Путинова ера*, ИПС, Београд, 2006,
- Наталиа Нарочницкая, (ур.) *Оранжевые сети от Белграда до Бишкека*, Фонд стратегической культуры, 2008
- Joseph Nye, *Soft Power*, Public Affairs, New York, 2004, стр. 1.
- Joseph Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York, Basic books, 1990.
- Olga Oliker, *Soft Power, Hard Power and Counterinsurgency*, RAND, фебруар, 2008.
- Драган Петровића, *Русија на почетку 21. века*, "Прометеј", Нови Сад, ИПС, Београд, 2007
- Nikolai Petrov, „From Menaged Democracy to Sovereign Democracy: Putin's regime evolution in 2005“, *PONARS Policy Memo*, 396, децембар 2005
- Ана Политковска, *Путинова Русија*, Пешчаник, Београд, 2008.

- Петар Поповић, „Кречење наранџастог“, *НИИ*, 29. 05. 2008, стр. 75, 76
- Popescu, *Russia's Soft Power Ambitions*, CEPS Policy Brief, No. 115
- Francis Stonor Saunders, *Who paid the Piper*, Granta Books, London, 1999.
- Gil Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture: The Congress for Cultural Freedom, the CIA and Post-War American Hegemony*, Routledge, 2001.
- Милан Суботић, *Солжењицин, анђео историје*, “Логос”, Београд, 2007.
- Philip Taylor, *Munitions of the Mind*, Manchester University Press, 2003
- Victor Yasmann, *Soft Power Foundations of Putin's Russia*, RFE, 09, www.globalsecurity.org. 11. 2007

Misa Djurkovic
RUSSIA AND DISCOVERING OF SOFT POWER

Abstract

In this article, author deals with Putin's administration's treatment of soft power issue. First, the concept of soft power is explained, proceeding with short recapitulation of USSR's propaganda and soft power practice. Then, author gives an analysis of Russia's recovery during Putin's rule, and concentrates on the reasons for turn of this administration toward research and use of soft power, starting form 2004. Detailed overview of the sources and instruments of this soft power is displayed, and also the area for its deployment is being defined. Author insists that this area should be treated separately from the others political spaces in which Russia uses the old strategy based on the short-time work with political, business and security elites only.

Key words: Russia, soft power, CIS, Putin, propaganda.

